

PROBLÉM INVENCIE A VÝVINU V RANEJ TVORBE I. HRUŠOVSKÉHO

JANA BALÁŽOVÁ, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

BALÁŽOVÁ, J.: The Problem of Invention and Evolution in I. Hrušovský's Early Works.

Filozofia 43, 1988, No. 6, p. 674.

In the context of contemporary investigations in the theory of invention the author analyzes I. Hrušovský's philosophical début in which highly topical problems of inventing in science, of creativity and evolution were set up at the most general level. Hrušovský was stimulated but also confined by contemporary philosophical and biological theories, nevertheless he formulated and hinted at a number of important questions such as the problem of the „black-box“, of barriers of functioning of flexible thinking, adequate to the level of scientific cognition, or a highly topical problem of the substance of evolution at the most general level.

Od prelomu 19. a 20. stor. sa vývin ľudstva nesie v znamení vedecko-technického rozvoja, ktorý neustále zrýchľuje svoje tempo, zasahuje všetky úrovne vedy a techniky — teoretickú i praktickú, aplikačnú — a nevyhnutne ovplyvňuje všetky stránky života spoločnosti. Takmer súčasne s prvými prejavmi intenzifikácie rozvoja spoločnosti sa objavili aj teoretické práce, cieľom ktorých bolo skúmanie vývinu špeciálneho vedeckého problému. Na tomto pozadí sa v novej podobe naskytovali problémy vývinu tvorivosti a invencie aj na pôde filozofie.

Súčasná epocha, charakterizovaná nebyvale vysokou akceleráciou vývinu ľudskej civilizácie vo všetkých jej stránkach, len potvrdzuje vysokú aktuálnosť riešenia okruhu problémov týkajúcich sa vývinu, tvorivej aktivity, podmienok, predpokladov a mechanizmov ich fungovania. Uvedená problematika sa postupne dostala na program výskumu mnohých vedných disciplín — psychológie, sociológie, biológie, fyziológie, ale aj výsostne modernej kybernetiky. Svoju renesanciu prežíva i vo filozofii. Preukázala sa nevyhnutnosť interdisciplinárneho výskumu tejto mnohodimenzionálnej problematiky, výsledkom ktorého by malo byť teoretické uchopenie problému v najširších súvislostiach. Jeho praktická aplikácia je predpokladom ďalšej intenzifikácie tempa vývinu, čo je charakteristickým znakom moderných spoločenských systémov.

Úsilie vytvoriť adekvátnu teóriu tvorivosti datujeme fakticky od prelomu 19. a 20. stor.; od samých začiatkov bola však zrejme nevyhnutnosť viesť výskum na interdisciplinárnej úrovni — nájstojčivo sa vynárali organické súvislosti s rôznymi vednými odbormi. Vcelku nesystematické úvahy o úlohe tvorivosti subjektu, predovšetkým v umení a vo vede, sa zaradili do širšieho, teoreticky fundovaného toku výskumu. Najpodstatnejšie zapôsobilo zapojenie biológie a psychológie, ktoré „uzemnilo“ celkové chápanie nového typu otázok. Súčasnosť len potvrdzuje oprávne-

nosť požiadavky komplexného výskumu. Marxistický prístup implicitne predpokladá interdisciplinárny výskum tejto zložitej problematiky, ktorý jedine môže poskytnúť syntetický ucelený pohľad na tak zložitý fenomén, akým tvorivosť, tvorivá aktivita a vývoj bezpochyby je. Traktovanie problému na výlučne všeobecnej filozofickej rovine neumožňuje sformulovať adekvátne odpovede na množstvo závažných otázok nevyhnutne vyplývajúcich zo základných problémov. Domnievame sa, že jedine zodpovedne vedený interdisciplinárny výskum môže byť reálnou базou pre skutočne vedeckú filozofickú analýzu problematiky vyvolávajúcej neustále živé polemiky.

*

Špeciálna problematika tvorivosti vo vedeckom poznaní, všeobecné otázky vývinu sa v slovenskej medzivojnovnej filozofii objavili najmä vo filozofickom debute Igora Hrušovského *Invenčia a vývoj*, ktorá znamená autorov príklon k filozofii.¹

Uvedená práca je filozofickou prvotinou autora, ktorý sa k nej nehlásil ani vo svojich vlastných bibliografiách, nepokladajúc ju zrejme za dostatočne vyzreté, vedecky fundované dielo. Napriek určitej skepse autora voči vlastnej práci, chceme poukázať na zjavnú nadčasovú aktualnosť tematiky, i na nesporne kvalifikované a „invenčné“ zmocnenie sa problematiky.

I. Hrušovský, hlboko ovplyvnený prírodovedeckým štúdiom na Karlovej univerzite, ale aj vnútornou inklináciou k striktne vedeckému postupu vo výskume i dokazovaní², sa vo svojej prvotine podujal spracovať závažnú tému vedeckej invencie, pričom mu ako rovnocenný vystúpil aj problém vývoja na všeobecnej rovine.

Problém tvorivosti v prvom rade rieši na úrovni vedeckého poznania, ktoré chápe ako mnohohrstvový fenomén. Na jednej strane spočíva síce v zhromažďovaní a analýze informácií, faktov; táto stránka však nevyčerpáva zmysel vedeckého poznania. Na strane druhej, a práve táto vyjadruje podstatu vedeckého poznania, predstavuje výskumnú prácu — konštruktívne produkovanie nových ideí, formovanie nového obsahu poznania. Hľadaním, nachádzaním a výsledkom tejto činnosti je vedecký objav, t. j. nový poznatok, reprezentujúci kulminačný bod tvorivej činnosti subjektu vo vedeckom poznaní. Autor práce sa sústredil práve na túto tvorivú, dynamickú stránku vedeckého poznania. Vychádza z chápania indukcie ako „vyslovene dynamického pochodu“, „tvorivej syntézy“, keďže „nové vedecké objavy sú... výsledkom ozajstnej aktivity

¹ Traktovaná útlá 60 stránková práca, ktorá vyšla v Bratislave r. 1935, sa stala podkladom pre udelenie doktorátu filozofie I. Hrušovskému na FF UK.

² Svoju inklináciu k striktne vedeckému postupu v širokej miere rozvinul v ďalších svojich prácach ako napr. v *Teórii vedy a Vývine vedeckého myslenia*.

a tvorivosti, dielom inventívnej činnosti subjektu“ (1, s. 15). Keďže však pojmy, ktoré sú syntézou jednotlivých skúsenostných faktov, vyjadrujú len štruktúru konkrétnej reality a jej vzťahy, ale nedávajú možnosť racionálne sa zmocniť „iracionality empirických dát“, tak aj tieto vedcom vytvárané schémy nemôžu platiť absolútne, ale len hypoteticky. Hypotéza plní takto funkciu primárneho, danému vzorku prístupných empirických dát zodpovedajúceho riešiteľa vzniknutého vedeckého problému. Racionálna indukcia je prostriedkom vybudovania novej hypotézy, t. j. je prostriedkom prechodu od starej, nedostatočnej, novým empirickým dátam už nezodpovedajúcej hypotézy k hypotéze novej, adekvátnou mierou zodpovedajúcej existujúcim empirickým dátam. Rozvoj ľudského poznania je podmienený racionálnou tvorivosťou diametrálne odlišnou od mechanických myšlienkových pochodov, od statickej rutiny. Autor postihuje závažný fenomén tzv. „čiernej skrinky“, t. j. napriek známym východiskám obsiahnutým vo sformulovaní vedeckého problému a napriek dosiahnutiu úplne konečného rezultátu, reprezentovanému riešením tohto problému, nie je známy proces dosiahnutia tohto riešenia. V bežnej vedeckej praxi vystupuje tento fenomén ako fakt; pri skúmaní vedeckej tvorivosti sa stáva serióznym vedeckým problémom. Charakter podvedomej inkubácie, zdanlivo pasívneho overovania, resp. vzťah indukcie, t. j. racionálnej syntézy a verifikácie implikuje celý rad ďalších otázok, ktoré autorovi vyplynuli pri hlbších úvahách.

Nepochybne pod vplyvom analýzy výstavby vedeckého poznania, jeho vývinu od vzniku problémovej situácie až po vytýčenie vedeckej hypotézy, vyslovil názor, že „nič nám nebráni, aby sme pojmy invencia, imaginácia, indukcia, syntéza, intuícia neprehlásili cum grano salis za synonymné“ (1, s. 16). Súhlasíme s obmedzením „cum grano salis“, ktoré zmierňuje vcelku radikálne tvrdenie autora. Všetky uvedené pojmy spája podľa nášho názoru jedna charakteristická črta, výrazne odlišujúca myslenie rezultujúce v novom poznaní od relatívne mechanického rozvíjania existujúceho poznania. Touto črtou je aktívny postoj subjektu, t. j. tvorivosť, jeho tvorivý potenciál.

Je veľmi zložitá určiť demarkačnú čiaru medzi mechanickým a tvorivým vedeckým myslením. V snahe vyhnúť sa schematizácii treba uviesť kritériá tvorivosti vo vedeckom poznaní, ako sa v poslednej dobe vykryštalizovali vo filozofickej literatúre: a) podľa produktu, b) podľa osobnostnej charakteristiky subjektu tvorivého procesu a c) podľa tvorivého procesu samotného. V marxistickej teórii je najbohatšie zastúpené kritérium produktu tvorivej činnosti³, ktoré sa podľa nášho názoru naj-

³ Radí sa sem napr. I. V. Gutčín, ktorého postoj možno pokladať za všeobecne prijatý názor v sovietskej psychológii; píše: „Tvorivosť je cieľavedomá činnosť človeka, vytvárajúca nové materiálne a duchovné hodnoty, ktoré majú spoločenský význam ... Tvorivosť v sebe vždy obsahuje prvky novosti a neočakávanosti.“ [6, s. 9]. V podstate ten istý názor zastávajú aj Z. Pietrasinski, J. Zeman, G. Spirkín a ďalší.

viac približuje k implicite vyjadrenému postoju I. Hrušovského. Podstatným znakom tohto kritéria je „novosť“, „užitočnosť“, „hodnotnosť“ produktu tvorivej činnosti v tomto konkrétnom prípade, vo vedeckom poznaní. Znaky tohto kritéria umožňujú pomerne presne určiť reálnu existenciu posunu vedeckého poznania, čo aj len relatívneho [1, s. 15–16]. V konečnom dôsledku však vytvorenie každej ďalšej hypotézy znamená vývin, a to tak v zmysle pozitívnom, ako aj v zmysle „vzátvorkovania slepých uličiek“.

Problém invencie⁴ vo vedeckom poznaní sa v tej dobe podľa názoru I. Hrušovského veľmi úspešne pokúsil riešiť francúzsky filozof É. Le Roy v diele *La pensée intuitive* I, II z rokov 1929–30. Oceňuje predovšetkým prístup Le Roya k fenoménu návykov, rutinného myslenia, reprezentujúceho jeden zo základných brzdiacich mechanizmov vývinu vedeckého poznania. V súčasnej filozofickej teórii tvorivosti sa pokladá tento fenomén za jeden z najvýznamnejších psychologicko-poznávacích mechanizmov, ktorý pôsobí ako „bariéra“, zábrana fungovania pružného myslenia, u I. Hrušovského „syntetického úsilia“.

Uvedenej otázke sa v súčasnosti venujú mnohí autori, pričom mu pripisujú charakter rozporupnosti. „Dogmatické myslenie“ (A. I. Petruščik), „funkcionálna fixovanosť minulej skúsenosti“ (K. A. Slavskaja), či „hyperaxiologizácia“ (I. M. Rozet) predstavujú osobitý psychologický mechanizmus — precenenie odskúšaného, overeného poznatku, metódy či teórie. Na jednej strane pôsobí tento mechanizmus v relatívne pozitívnom zmysle slova, keď individuálnym subjektom vysoko hodnotené slúži na zmenšenie počtu variantov riešenia problému, čím sa proces dosiahnutia konečného výsledku značne skráti. Zmechanizovanie určitých krokov je i vo vedeckom poznaní v konečnom dôsledku potrebné, pretože neustále hľadanie najoptimálnejších postupov v prípadoch, kde je možné využívať zaužívané, fixované postupy, by skôr proces poznania rušili, než by mu napomohli. Na druhej strane „hyperaxiologizácia“ pôsobí ako brzda vývinu vedeckého poznania, obmedzuje využitie tvorivého potenciálu vedca. V gestalt psychológii bola táto „brzda“ nazvaná funkcionálnou fixovanosťou minulej skúsenosti“, keď sa vzťah k poznatkom mení na vzťah k funkcionálnemu spôsobu reprodukcie poznatkov. Takmer bezmyšlienkovité používanie overenej a v určitom časovom úseku progresívne pôsobiacej minulej skúsenosti vedie k fixácii na jeden spôsob riešenia problémov, pričom sa iné možnosti buď odmietajú, alebo sa jednoducho neregistrujú. Podstata tohto javu podľa I. M. Rozeta spočíva v „hyperaxiologizácii“ určitej vedeckej idey, metódy či výraznej osobnosti, čo rezultuje v apriórnom odmietaní každej inej, aj pozitívnej idey či spôsobu riešenia (anaxiologizácia). Schopnosť prekonať brzdiace prvky

⁴ Domnievame sa, že je možné používať v marxistickej terminológii zaužívaný pojem tvorivosť, resp. tvorivá aktivita, ktoré postihujú obsah Hrušovským používaného termínu invencia.

je základnou charakteristikou flexibility myslenia. Reprezentuje ju mnoho elementárnych tvorivých schopností, jednotiacim prvkom ktorých je schopnosť pružne reagovať na zmenenú situáciu. „Vidíme, že pre rozum je typické ohraničiť sa myslenými čiarami, a potom sa o ne potkýnať. Schopnosť prekročiť tieto neviditeľné, ale pevné závery, je práve pružnosť intelektu“ (2, s. 36).

Domnievame sa, že I. Hrušovský pokladal tvorivý proces za akúsi „čiernu skrinku, kde sú známe vstupy a produkt“, avšak sám tento proces sa uskutočňuje „v oblačne a iracionálne, v lone hybnej kontinuity, ale i dialektickej absurdnosti“ (1, s. 17). Je to náhľad vyvolaný vtedajším stavom rozpracovanosti problematiky tak vo filozofii, ako aj v špeciálnych vedách. Napokon otázka charakteru samotného tvorivého procesu a jeho mechanizmov je dodnes živá a je predmetom neutíchajúcich diskusií.

Vzhľadom na koncepciu práce, i kvantitatívne rozčlenenie kapitol usudzujeme, že úvahy nad témou tvorivosti, „invencie“ vo vedeckom poznaní mali slúžiť skôr ako príprava k riešeniu otázky pre autora dôležitejšej — k analýze problému vývoja vôbec, pri ktorej sa najvýraznejšie prejavil vplyv jeho prírodovedeckého štúdia na filozofické úvahy. „Invencia je však, ako už sám termín tvorivosť naznačuje, aktom v podstate biologickým. Veď v nej je jadro vývoja vôbec“ (1, s. 19).

Hlboko ovplyvnený štúdiom biológie zaujímal I. Hrušovský navyšnosť skeptický postoj voči príliš optimistickému a pomerne nekompetentnému výkladu anorganistických, t. j. fyzikálnych a chemických teoreticko-mechanistických (Igor Hrušovský) analýz životných javov.

Nevyhol sa však ani konštruktívnej polemike s „teóriou dialektického materializmu“, ktorej priznal vcelku kvalifikovaný výklad princípů vývoja, predovšetkým však vývoja spoločenského. Marxizmus⁵ adekvátne postihol dynamiku spoločenského vývoja. Dialektika tvorivej činnosti ľudí, stimulovanej prostredím, a tohto prostredia je podstatou vývoja spoločnosti. V tejto súvislosti vyslovil veľmi progresívnu myšlienku o vzájomnej spätosti vplyvov prostredia a subjektu, pričom sa subjekt prostredníctvom sebou utváraného prostredia spätne utvára. Tak ako je podľa I. Hrušovského marxizmus úspešný pri vysvetľovaní spoločenského vývoja, zákonite musí zlyhať pri marxistickom rozšírení sformulovaného vývinového princípů na „anorganickú skutočnosť. „Hypotéza dialektického materializmu, chcúcej byť vysvetľovacím princípom vývojového pohybu prekročila hranice svojej oprávnenosti, pokúšajúc sa explikovať i nečasové matematické funkcie a statické presunovanie rýdzo kvantitatívnych vzťahov, ako napríklad v kozmológii, atď. I vidíme, že tu stojí na veľmi slabých nohách“ (1, s. 24). Argumentáciu postavil na „nedialek-

⁵ Autor citoval v traktovanej práci dielo V. I. Lenina, N. I. Bucharina, G. V. Plechanova, F. Engelsa; zrejme bol oboznámený aj s niektorými prácami K. Marxa, poznal práce slovenských marxisticky orientovaných intelektuálov, napr. V. Clementisa.

tickej povahe“ anorganickej prírody, charakterizovanej „dvojsmernými energetickými zmenami“, t. j. kvantitatívnymi premenami. Podstatou vývoja, tvrdí ďalej, je invencia, čiže tvorivosť, t. j. nemechanický faktor pôsobiaci v organickej, dialektickým pohybom charakterizovanej prírode.

Pri písaní nami traktovanej práce v rokoch 1934—1935 bol autor pod silným vplyvom neovitalistického učenia nemeckého biológa H. Driescha, ktorý proti mechanistickému vysvetľovaniu života postavil tézu, že jeho základom je dvojaká elementárna prírodná zákonitosť — 1. energetická (je platná pre anorganickú i organickú prírodu) a 2. entelechiálna (riadia sa ňou len životné procesy v organickej prírode). I. Hrušovský prijal princíp entelechie — podotkol však, že na tomto pojme ne-nástoží — reprezentujúci organizujúci činiteľ, vo svojej podstate „autónomny prírodný faktor špecifických biologických funkcií ako predovšetkým invencie a tvorivého i dialektického vývoja“ (1, s. 19). Už v tomto ranom období jeho filozofickej tvorby zrejme pramení ním do posledného jeho obdobia obhajovaná koncepcia štrukturalizácie objektívnej reality na dve základné zložky: 1. abiotickú realitu a 2. biotickú realitu zahŕňajúcu sféru živej prírody a sociálno-kultúrnu sféru. V traktovanej práci zodpovedá abiotickej realite anorganická príroda, ktorá sa riadi energetickou elementárnou zákonitosťou. Biotickej realite zodpovedá organická príroda, riadená oboma elementárnymi prírodnými zákonitosťami — energetickou i entelechiálnou. Pre sociálno-kultúrnu sféru navyše platí ešte špecifikum — spoločenský pohyb má dialektický charakter. Rozdelenie objektívnej reality i sféry platnosti konkrétnych hybných momentov, pokladá za striktné. S rovnakou rozhodnosťou, s akou autor odmietol mechanické pokusy o vysvetlenie organickej prírody na základe zákonitostí anorganickej prírody, ale aj pokusy marxizmu explikovať princíp spoločenského vývinu na anorganickú prírodu, odmietol aj neadekvátne extrapolovanie princípu entelechie do anorganickej prírody. Tvorivá aktivita, invencia sú pojmy späté s organickou prírodou, voči všetkým pokusom o rozšírenie ich platnosti má zásadné výhrady.⁶

Autor sa tu dotkol výsostne aktuálnej problematiky, ktorá má už pevné miesto v súčasnej filozofickej teórii tvorivosti. Dialektický materializmus prijal za premisu pri skúmaní prírodného pohybu historického aspektu evolučnú vývinovú teóriu. Prírodnohistorický proces zaberajúci obrovský časový úsek stá miliónov rokov bol procesom vývinu od anorganickej hmoty, cez živú, organickú, až po najvyššie organizmy. Dve veľké revolúcie v rámci evolučného procesu — vznik organickej prírody v lone anorganickej a vznik človeka ako spoločensko-historickej bytosti, vyčleňujúcej sa z prírodného — dávajú podnet na zamyslenie sa nad príčinou, či skôr možnosťou objavenia sa príčiny týchto dvoch prelomov v histórii.

⁶ Autor uvádza ako príklad emergentizmus C. L. Morgana a holizmus A. Meyera.

V dielach klasikov marxizmu-leninizmu sa táto vlastnosť nazývala „aktivitou“, „životaschopnosťou“ prírody. V. P. Tugarinov, skúmajúci genézu vedomia a psychiky vôbec, nachádza aktivitu v samotnej prírode: „Životaschopnosť prírody nie je, prirodzene, sám život, lež iba všeobecná prvotná príčina, existujúca v živote samotnej prírody, ktorá sa najzreteľnejšie prejavuje v schopnosti prírody byť aktívnou, činnou, vytvárať stále nové formy od zrodu hviezd a kvazarov až po vedomie človeka“ (3, s. 12).

V podstate z rovnakých východísk vychádza i psychológ J. A. Ponomarev, keď obhajuje oprávnenosť maximalistického rozšírenia platnosti pojmu tvorivosť na celú hmotu. Tvorivosť chápe ako atribút hmoty; je vlastnosťou nielen živej prírody, ale aj neživej, pred vznikom človeka, ale aj človeka a celej spoločnosti. Tvorivosť „je nevyhnutnou podmienkou jej (hmoty) vývoja, vytvárania jej nových foriem, spolu so vznikom ktorých sa menia aj samotné formy tvorivosti. Tvorivosť človeka je len jednou z takýchto foriem“ (4, s. 117). A ďalej: „Tvorivosť treba hľadať tam, kde je pohyb od nižšieho k vyššiemu“ (4, s. 117). Autor sám pokladá svoju koncepciu za diskutabilnú, považuje ju však za konštruktívny príspevok k riešeniu otázky genézy tvorivosti.

Preskúmame otázku tvorivosti v kontexte s filozofickými východiskami dialektického materializmu. Monizmus marxistickej filozofie je postavený na princípe hmotnej podstaty sveta, v ktorom niet ničoho iného okrem hmoty samopohybujúcej sa podľa vlastných zákonov. Všetky javy vo svete sú rôzne formy pohybujúcej sa hmoty: sú jednotné na základe substancie a jej zákonov; sú vo vzájomnom pôsobení, ktoré predstavuje najvšeobecnejšiu univerzálnu formu pohybu, vývoja. Z tohto aspektu označil Engels v *Dialektike prírody* vzájomné pôsobenie za „causa finalis“, t. j. konečnú príčinu všetkých procesov uskutočňujúcich sa vo svete.

Vzájomné pôsobenie v dialektickom zmysle slova je treba odlišovať od refazca príčinných spojení. Pohyb, vývoj je umožnený tým, že vzájomné pôsobenie nie je obmedzené iba na vonkajšie vplyvy, ale tieto sú správané vnútornými zmenami.

Vzťah medzi vzájomným pôsobením a aktivitou prírody označil Tugarinov za vzťah príčiny a dôsledku: „Vzájomné pôsobenie vecí a javov je nepochybne všeobecnou vlastnosťou hmoty, dôsledkom a výrazom jej aktivity, základom mnohých foriem odrazu“ (3, s. 19). Aktivitu, životaschopnosť prírody chápe autor ako najvšeobecnejšiu vlastnosť prírody, ktorá je základom celého množstva ďalších, už konkrétnejších všeobecných vlastností, založených na princípe existencie aktívnej, životaschopnej prírody.

V odlišnom duchu traktuje otázku vzťahu vzájomného pôsobenia a aktivity G. A. Davydova. Chápe ho ako vzťah vnútornej aktivity a vonkajšej podmienenosti. V takomto chápaní má uvedený vzťah dialektický

charakter; miera aktivity je priamo úmerná odrážajúcej schopnosti vecí (v autorkinej terminológii sú pojmy odraz, odrážacia schopnosť a vzájomné pôsobenie synonymné) — t. j. ak má jeden člen vzťahu — odrážajúci systém, vec — schopnosť prijímať a spracovať väčšie množstvo informácií, zvyšuje sa jeho aktivita. Dialektický vzťah medzi aktivitou a odrážajúcou schopnosťou je princípom objasnenia vzrastania aktivity odrážajúceho systému z historického aspektu, pričom úloha odrazu neklesá, ale naopak, vzrastá. Gradácia aktivity znamená spracovanie vonkajšej podmienenosti vnútornou aktivitou odrážajúceho systému. Z toho plynie záver o príčinnom vzťahu medzi stupňom organizácie odrážajúceho a vyššou aktivitou, prostredníctvom ktorej sa vonkajšia závislosť spracúva a sprostredkúva. V riešení otázky vzťahu vzájomného pôsobenia a aktivity, ktoré podala Davydova, vidíme konštruktívny prístup predovšetkým k objasneniu skôr postavenej otázky o genéze ľudskej aktivity, menovite tvorivej aktivity. Aktivita človeka pramení v aktivite prírodných podstat. Človek — najvyššia forma organického života, predstavujúci (podľa terminológie Davydovej) najvyššie organizovaný systém, je charakterizovaný najvyššou formou aktivity — tvorivou aktivitou. V tomto zmysle pojem tvorivá aktivita označuje nielen najvyššiu formu prírodnej aktivity, ale súčasne aj novú kvalitu, t. j. aktivitu prírodno-sociálnu.

K zaujímavému názoru na analyzovanú otázku v súvislosti s genetikou dospel B. M. Runin. Vývin prírody, tak neživej ako aj živej považuje za antientropickú tendenciu. Život sám je zvyšovaním usporiadanosti systémov, zmnožovania rôznorodosti foriem. V človekovi zavŕšila „biologická evolúcia určitý cyklus a podľa následnosti nám odovzdala funkciu ďalšieho prekonávania entropie, vládnucej vo svete“ (5, s. 57). A „Tak dlhá cesta vzdorovania entropii privádza život — v štádiu človeka — k nevyhnutnosti tvorenia“ (5, s. 58). Aj keď autor nachádza početné paralely v „tvorení“ prírody a v tvorení človeka, v konečnom dôsledku uznáva tvorivosť za špecifický fenomén ľudskej aktivity.

Záverom konštatujeme, že problematika genézy tvorivosti, ktorá od otvorenia novej témy vyvolala neutíchajúce spory, je dodnes živá. Najdiskutabilnejšou je otázka genézy tvorivosti, určenia hraníc medzi aktivitou a tvorivou aktivitou, resp. určenie kritéria, podľa ktorého by bolo možné rozlíšiť tvorivosť na rôznych stupňoch vývoja hmoty.

V tomto období bola pozornosť I. Hrušovského koncentrovaná na problematiku vývoja predovšetkým v oblasti organickej prírody, a preto sa problému ľudskej tvorivej aktivity vo všeobecnej rovine, v jeho terminológii intelektu, venoval len okrajovo. Striktné vytýčenie hranice platnosti princípu tvorenia na oblasť organickej prírody je podmienená tak jeho biologickou orientáciou, špeciálne štúdiom entelechiálnej koncepcie Driescha, ale aj biologizujúcimi filozofickými koncepciami. O nej môžeme povedať, že ďalší posun názorov I. Hrušovského bol podmienený štúdiom nových prác Bertalanffyho, tvorcu teórie organických systémov.

Filozofický debut I. Hrušovského reprezentuje podľa nášho názoru podnetnú, filozoficky i prírodovedecky fundovanú prácu. Dodnes aktuálna téma, plná otvorených otázok sa stala predmetom zodpovednej a kompetentnej filozoficko-prírodovedeckej analýzy. Je len prirodzené, že v mnohých otázkach bol poplatný dobovým teóriám, na druhej strane sa ale mnohých otázok zmocnil nanjvýš „invenčne“, s nadčasovou prezieravosťou. Sme presvedčení, že aj napriek určitým obmedzeniam, charakterizujúcim väčšinu prvotín, má táto práca právo na miesto v histórii slovenského filozofického myslenia.

LITERATÚRA

1. HRUŠOVSKÝ, I.: Invencia a vývoj. Bratislava 1935.
2. LUK, A. N.: Psychológia tvorivosti. Bratislava 1981.
3. TUGARINOV, V. P.: Filozofia vedomia. Bratislava 1974.
4. Problemy naučného tvorčestva v sovremennoj psihologii. Moskva 1971.
5. RUNIN, B. M.: Tvorčeskij proces v evolucionnom aspekte. In: Chudožestvennoje i naučnoje tvorčestvo. Leningrad 1972.
6. GUTČIN, I. V.: Kibernetičeskije modeli tvorčestva. Moskva 1969.

ПРОБЛЕМА ФАНТАЗИИ И РАЗВИТИЯ В РАННЕМ ТВОРЧЕСТВЕ И. ГРУШОВСКОГО

Яна Балажова

Автор статьи в контексте современных исследований по теории творчества трактует философский дебют И. Грушовского, в котором он поставил вопросы, сохранившие свою актуальность до наших дней, о фантазии в науке, творчестве и развитии на общем уровне. Грушовский, стимулируемый, но одновременно и лимитированный философскими и биологическими теориями своего времени, ставит множество серьезных вопросов, таких, как, например, проблемы так назыв. „черного ящика“, барьеры функционирования гибкого мышления на уровне научного познания или совершенно актуальная проблема сущности развития на самом общем уровне.

DAS PROBLEM DER INVENTION UND ENTWICKLUNG IM FRÜHWERK I. HRUŠOVSKÝS

Jana Balážová

Die Vf. behandelt im Kontext des gegenwärtigen Erkenntnisstandes in der Theorie der Kreativität das philosophische Frühwerk I. Hrušovskýs, in dem er die bis heute höchst aktuelle Problematik der wissenschaftlichen Invention, Kreativität und Entwicklung auf allgemeiner Ebene darlegte. Durch philosophische und biologische Theorien seiner Zeit angeregt, aber auch eingeschränkt, nimmt er viele gewichtige Fragen wahr: so z. B. Probleme der „black box“, Hindernisse der Funktionierung eines flexiblen Denkens im Bereich der wissenschaftlichen Erkenntnis oder das höchst aktuelle Problem des Wesens der Entwicklung auf allgemeinsten Ebene.